

BİR HASTANE HEKİMİ DR. M. KÂMİL BERK (1878-1958), MESLEKİ FAALİYETİ VE BİLİMSEL YAYINLARI*¹

Asuman BAYTOP

Türkiye'nin ünlü iç hastalıkları hekimlerinden biri olan Dr. Mehmet Kâmil Berk'i (1878-1958) tanıtmak için burada onun tıp ve eczacılık alanlarındaki faaliyetlerinden ve bu konulardaki yayınlarından bahsetmek istiyoruz.

Özgeçmişi ve çalışmaları

M. Kâmil 1 Mayıs 1878'de İstanbul'da Bulgurlu'da doğdu. Babası Hacı Süleyman Efendi (öl.1889) bir tütün tüccarı idi. Süleyman Efendi Drama'nın Kavaklı köyünde bir çiftçi olan babasını erken yaşta kaybedince, Drama'yı terk edip İstanbul'a gelmiş, burada medrese bitirmiş ve tütün ticaretine atılmıştı. M. Kâmil 11-12 yaşlarında iken babasını kaybetti. Annesi ve eniştesinin himayesinde büyüdü. Önce Bulgurlu ilkokulunda, sonra Üsküdar'daki Toptaşı Askeri Rüştiyesi'nde, daha sonra Fatih Askeri Rüştiyesi'nde ve Vefa İdadisi'nde okudu. Kadırga'daki Mekteb-i Tıbbîye-i Mülkiye'ye girdi ve buradan 1902'de 24 yaşında iken mezun oldu. Diploma tarihi 19 Ağustos 1318 ve diploma numarası 661'dir. 1903 yazında, bu mektebin Viladi ve Nisai Seririyatı (Doğum ve Kadın Hastalıkları Kliniği) muavinliğine girdi,

---

* A.Baytop'un, 1999 yılında, *Arslan Terzioğlu'na Armağan 60. Doğum Yılı Anısına* adlı kitap içinde yayımlanan "Bir Hastane Hekimi Dr. Kâmil Berk (1878-1958), Mesleki Faaliyetleri ve Bilimsel Yayınları" başlıklı makalesinin genişletilmiş şeklidir.

burada bir buçuk yıl muallim binbaşı Asaf Derviş Bey'in (Dr. Asaf Derviş Paşa, 1868-1928) yanında fahri olarak çalıştı.

Bilgisini arttırmak için Avrupa'ya gitmek istedi. Gereken parayı kazanmak amacıyla, Kasım 1904'ten itibaren üç buçuk yıl Niğde'de belediye hekimliği yaptı. Sonra, Dr. Neşet Ömer (İrdelp) ve Dr. Rafael Asseo ile birlikte Fransa'ya gitti. Paris'te iki buçuk yıl kaldı. Orada, cerrahi ve nisai dışında tıbbın birçok şubesinde bilgisini arttırdı. İstanbul'a dönüşünde, Ağustos 1910'da Yenibahçe (Vakıf) Gureba Hastanesi'nde Seririyat Laboratuvarı kimyagerliğine ve 1912'de laboratuvar şefliğine tayin edildi. Mart 1914'te Cerrahpaşa Hastanesi sertabibi oldu. Mart 1919'dan itibaren kısa bir süre Gureba Hastanesi'nde dahiliye mütehassıslığı yaptı. Eylül 1919'da Şişli Etfal Hastanesi dahiliye ve çocuk hastalıkları mütehassıslığına ve 1920'de Dahiliye Seririyatı müdürlüğüne (şefliğine) getirildi. 1922-1925 arasında üç yıl aynı hastanenin sertabibi oldu. Ocak 1932'de emekliye ayrıldı.

Dr. M. Kâmil'in özgeçmişinin yukarıda özetlediğimiz bölümünden, onun üç buçuk yıllık bir Niğde belediye hekimliği görevinden sonra, İstanbul'da üç resmi hastanede, Gureba, Cerrahpaşa ve Şişli Etfal hastanelerinde görev yapmış bir hastane hekimi olduğunu ve belediye hekimliğinden başlayıp hastane sertabipliğine kadar yükselmiş bir iç hastalıkları hekimi olduğunu görüyoruz.

Dr. M. Kâmil Paris'ten dönüşünde 4 yıl kadar (1910-1914) Gureba Hastanesi'nde çalışmış, burada tahlil laboratuvarı kurmuş, otopsi yapmağa başlamış, bir tecrithane ve hastalar için hastane içinde banyo yaptırmış, bir kütüphane tesis etmiştir. Temin ettiği 1100 kitaba ilaveten şahsına ait 365 cilt kitabı da bu kitaplığa hediye etmiştir. Balkan Harbi sırasında (1912-1913) Gureba Hastanesi ağırlıklı olarak kolera hastanesi olarak çalıştığından, Dr. M. Kâmil'in o yıllarda çok yoğun bir çalışma içinde olduğunu tahmin edebiliriz. Bu arada, hastanedeki koleralılar hakkındaki müşahedelerini *Kolera Hakkında Bazı Müşahedat* (1913) adı altında yayımlamıştır. Dr. Mehmet Kâmil'in bu çalışmadaki gözlemleri, Bakteriyolojihane-i Osmani direktörü Paul-Louis Simond'un, Louis Pasteur Valléry-Radot, Dr. M. Kâmil ve Dr. Rafael (Raphaël) Asseo ile birlikte 1914'te Fransa'da yayımladıkları ve İstanbul ve Trakya'da kolera salgını konu alan raporun kaynaklarından biridir. Gureba Hastanesi, onun hastaneye vermiş olduğu hizmetleri anmak için, laboratuara ve kitaplığa onun adını vermiştir. Bundan başka 4.12.1985 günü onun adına bir panel düzenlemiştir. Hastane halen modern binalarda iyi inkişaf etmiş durumdadır. Bugün "Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi" adını taşımaktadır.

Dr. M. Kâmil'in çalıştığı ikinci hastane, Cerrahpaşa Hastanesi'dir. Bu hastanede sertabip olarak verdiği hizmet Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. 1914-1919 arasındaki beş yıl, bir taraftan eleman azlığının (tek asistan), diğer taraftan her türlü mahrumiyetin yarattığı sıkıntılar içinde geçmiştir. Bugün eski Cerrahpaşa Hastanesinin yerinde, modern ve tam teşekküllü bütün birimleri ile İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi bulunmaktadır.

Eylül 1919'da Dr. M. Kâmil Şişli Etfal Hastanesi'ndedir. Buraya iç hastalıkları ve çocuk hastalıkları mütehassısı olarak tayin edilmiş, 1920'de dahiliye şefliğine getirilmiştir. Emekli olduğu 31 Ocak 1932 gününe kadar bu hastanenin dahiliye mütehassısıdır. Bu arada, Kasım 1922- Kasım 1925 arasında üç yıl hastanenin sertabipliğini yapmıştır. Dr. M. Kâmil Şişli Etfal Hastanesi'ne, iç hastalıkları uzmanı olarak 12 yıldan az fazla bir süre hizmet vermiştir. Bu arada teşhis için röntgen muayenesinin ve laboratuvar muayenelerinin kesinlikle yapılması gerektiğinin üzerinde ısrarla durmuştur. Hastaları tarafından çok sevilen bir doktor olmuştur. Hastanede bestelenmiş olan şu şarkı, onun hastalarıyla çok yakından ilgilendiğini ve kendini hastalara ne kadar sevdirmiş olduğunu açıklamaktadır (Bu şarkının notası makale sonunda sunulmuştur): "Arabası tek atlı / Boynu kıravatlı / Kâmil Bey'in hastaları / Kendi gibi

kıymatlı / Bahçelerde kereviz / Biz kereviz yemeyiz /Merhametli Kâmil Bey'i / Baba gibi severiz”.

Hastane bahçesinde onun bir büstü vardır. Büstün açılışı, 1.2.1960 günü zamanın Sağlık bakanı Dr. Lütfi Kırdar (1889-1961) tarafından yapılmıştır. Büst, başhekim Dr. Ragıp Güran'ın (1903-1958) teşebbüsü, Dr. M. Kâmil'in evlatlarının ve bazı hekimlerin katkılarıyla gerçekleştirilmiş ve Güzel Sanatlar Akademisi müdürü heykeltıraş Nijad Sirel (1898-1958) tarafından yapılmış olup onun son eseridir. Aynı hastanenin bahçesinde üç başka hekimin daha birer büstü bulunmaktadır. Dr. Kadri Raşit Anday (1874-1949), Dr. İhsan Hilmi Alantar (1888-1962) ve Dr. Hazım Bumin (1905-1976).

İlk adı Hamidiye Etfal Hastanesi olan bu hastane, devrin en mükemmel hastanesi idi. Bugün onun yerinde, yeni bina ve tesisleri ile, önceleri Şişli Etfal Hastanesi, daha sonraları Şişli Çocuk Hastanesi adını taşımış olan bugünkü Sağlık Bakanlığı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, kısaca Şişli Etfal Hastanesi hizmet vermektedir. Saat Kulesi dışında, hastanenin tarihi binalarından hiç biri muhafaza edilmemiştir. Hastaneyi tarihi resimleriyle tanıtan bir kitap (*Hamidiye Etfal Hastanesi*, İstanbul 2010), kuruluşunun 111. yılında Prof. Dr. Nuran Yıldırım'un yazarlığı ve başhekim Prof. Dr. Suat Turgut'un editörlüğünde yayımlanmıştır.

Ocak 1932'de Şişli Etfal Hastanesi'nden emekli olup hastane görevlerine son verdikten sonra, Dr. M. Kâmil hastalarını özel muayenehanesinde kabule devam etmiş, vefatına kadar hekimliği bırakmamış, kendine başvuran hastalara hizmet etmekten zevk duymuştur.

Bu arada Dr. M. Kâmil, Atatürk'ün Dolmabahçe'deki son hastalığı sırasında, 15 Ekim 1938'den itibaren Atatürk'ün vefatına kadar (10 Kasım 1938) onu tedavi eden hekimlerden biri olmuştur. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in (Tıp tarihi profesörü, 1898-1986) isteği üzerine, Atatürk'ün tedavisinde kullanılan enjektör ve son koma esnasında ona zerkedilen son serum glikoze tübü, onun tarafından Prof. Ünver'in Kürsüsüne hediye edilmiştir. Bu iki alet halen İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nın müzesindedir. Keza, Dr. M. Kâmil'in, Atatürk'ün hastalığı ile ilgili olarak Prof. Ünver'e verdiği kendi el yazısı ile yazılı 20 Mayıs 1956 tarihli mektubu da, aynı anabilim dalının arşivinde saklıdır. Bu mektup, A. Terzioğlu tarafından iki dergide yayımlanmıştır (bkz. Kaynaklar).

Dr. M. Kâmil, meslektaşlarına çok saygılı, muhtaçlara daima yardımcı bir hekim olmuş, yardımını gördüğü her kimseden de, akraba, hoca, meslektaş, arkadaş, daima minnetle bahsetmiştir. İlk başkanı Dr. Asaf Derviş Paşa olan “İstanbul Muhadenet ve Teavün Cemiyeti”nin (Türk Hekimleri Dostluk ve Yardımlaşma Cemiyeti) 1335 / 1919 da kuruluşunda öncülük yapmış ve 1920'de seçilen ilk idare heyetinde, 1921 ve 1922 yıllarında bu heyette üye olarak görev almıştır. Bu cemiyetin kuruluşu hakkında *Poliklinik* adlı dergide (c.7, sayı 76, 1939, s.112-113) onun bir yazısı vardır.

Dr. M. Kâmil'in bir çocuk hastalıkları mütehassısı sıfatıyla ikinci bir tıp derneğinin kuruluşunda da emeği vardır: 2 Mayıs 1930'da kurulmuştur ve ilk adı ‘Çocuk Hekimleri Encümeni’dir. Encümen, 1931'de, Dr. Kadri Raşit Anday, Dr. Mehmet Kâmil Berk, Dr. Ali Şükrü Şavlı, Dr. İhsan Hilmi Alantar, Dr. Niyazi Ali Özsoy'dan müteşekkil beş kişilik bir idare kurulu ile bilimsel çalışmalarına başlamıştır. Burada Dr. K. R. Anday reis, Dr. M.Kâmil Berk, ikinci reistir. Encümen, daha sonra ‘Türk Pediatri Kurumu’ adını almıştır.

Dr. M. Kâmil'in bir hizmeti de eczacılık alanında, yerli ilaç imalini ve yerli ilaç kullanılmasını teşvik edişidir. O yerli ilaç sanayii ile yakından ilgilenmiş, “mevcut yerli ilaçların henüz kâfi derecede çeşitli ve mebzul olmamasına rağmen, müteşebbis ve bilgili eczacıların gayretleriyle bu sanayinin süratle ilerleyeceğine” inanmış, Türk eczacılarını bu

konuda desteklemiştir. 1929 ve 1931 tarihli iki makalesi, yerli ilaç imaline ve kullanımına ümit ve güvenle baktığını, genç eczacıları destekleyerek onları bu alanda çalışmaya davet ettiğini ifade etmektedir. 1926'dan itibaren tertiplelediği her formülü eczacılara vererek onların hazır ilaç halinde imal edilmesine yardımcı olmuştur. Daha sonra da 1928'de 'Yerli Tıbbî Müstahzarlar' adını taşıyan laboratuvarın kurulmasını sağlamıştır. Bu ilk adım 'Yeni Laboratuvar'ın temelini teşkil etmiştir. Bu laboratuvarın bugünkü adı 'Yeni İlaç ve Hammaddeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.'dir.

Dr. M. Kâmil, 8 Nisan 1958 günü saat 20.00 sıralarında, Sıraselviler 111 Altıkardeş Apt. Daire 8'de, 80 yaşında vefat etmiştir. Ardında eşini ve 5 kızını bırakmıştı. Oğlu Yezdan Berk (1925-1940) daha evvel vefat etmişti. Eşi Meliha Berk (1897-1964) örnek bir anne ve ev hanımı idi. Üç kızı Celile Butka (1915-1984), Şemime Gökner (1916-1992) ve Lahut Berker (1923-1995) bugün hayatta değildirler. Küçük kızı Süphan Andıç (doğ. 1927) Amerika'da yaşamaktadır. Ortanca kızı Asuman Baytop (doğ. 1920) bu makalenin yazarıdır. Dr. M. Kâmil'in kabri Zincirlikuyu Mezarlığındadır. Onun özgeçmişi ve mesleki faaliyetleri ile ilgili birçok yayını bulabiliriz. Biz bu derlememizi daha ziyade özel arşivimizde bulunan belgelere dayanarak hazırlamış bulunuyoruz. Ne yazık ki bunlar arasında, bugün tarihi bir değer taşıyacak olan diploma, ihtisas, görevlendirme, terfi belgeleri vs. gibi belgeler mevcut değildir.

Dr. M. Kâmil'in Yayınları

1. Türk Tıp Mecmuası

Dr. M. Kâmil çok okuyan, tıbbî yenilikleri Fransızca mecmua ve kitaplardan takip eden bir hekimdi. Şişli Etfal Hastanesi'nde görevli iken, 1923'ten itibaren bir mecmua çıkarmaya başlamıştır. Adı "Türk Tıp Mecmuası"dır. Amaç, derginin ilk nüshasında "Maksadımız" başlığı altında açıklanmıştır. Bu açıklamadan anlaşılıyor ki Dr. M. Kâmil'in bir dergi yayınlanmaktaki amacı, ileri batı ülkelerinin tababetteki yeniliklerini yurdumuzda tanıtmak ve aynı zamanda Türk hekimlerinin, bilhassa hastane hekimlerinin ve pratisyen hekimlerin müşahede ve tecrübelerini yayımlayarak, bu hekimler arasında bilgi alışverişini sağlamaktır.

Türk Tıp Mecmuası'ndan elimizde bir koleksiyon vardır. Bu koleksiyondaki ilk nüsha "cilt 1, no.1 Mart 1923" ve son nüsha "cilt 26, no.1, Haziran 1956"dır. Bu seri 98 nüshadan ibarettir. Arada eksik sayılar göze çarpmaktadır. Eksik sayıları İstanbul'daki kitaplıklarda arayıp bulmaya çalıştık. Beyazıt Devlet Kitaplığında ve İ.Ü İstanbul Tıp Fakültesi Hulusi Behçet Kitaplığında mevcut sayılar arasında, birinci kitaplıkta bizde eksik 4 nüshayı, ikincide de 3 nüshayı bulup incelememize ilave etmek imkanını bulduk.

Öyle görülüyor ki bu dergi 1923-1956 yılları arasında yayınlanmıştır. Son yıllarında yılda ancak bir veya iki sayı çıkarılmış olması, 1956'dan sonra artık çıkarılmamış olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber, Dr. M. Kâmil sağlıklı olarak 8 Nisan 1958'e kadar hayatta kalmıştır.

Koleksiyon incelendiğinde ilk göze çarpan nokta, mecmua adının, dış kapak şeklinin, renginin, ebadının (24x16 cm) 35 yıla yakın bütün yayımı süresince aynen korunmuş olmasıdır. Basıldığı matbaa hiç değiştirilmemiştir, Kader Matbaasıdır. Nüshalardaki sayfa adedi kısıtlı tutulmuştur. Nüshalar bir, iki veya üç, nadiren dört forma kalınlığındadır.

Mecmuanın ilk nüshaları Arap harfleriyle, "cilt 6, no.6, Temmuz 1928"den itibaren yeni harflerle basılmıştır. 1923-1928 arasında mecmua aylıktır, 1929'dan itibaren derginin iki ayda

bir çıkarılması ön görülmüştür. Ancak 1939'dan sonra aksamalar olmuş ve yıldaki sayı adedi gittikçe azalmıştır.

İmtiyaz sahibi ve mes'ul müdürü Dr. M. Kâmil'in kendisidir. "Cilt 2, no.5, Temmuz 1924" sayısına kadar mecmuanın bir yayın heyeti vardır. Bu heyet aşağıdaki hekimlerden oluşmuştur: Dr. Bahri İsmet (Temizer, Haseki ve Cerrahpaşa hastaneleri KBB mütehassısı), Dr. Burhanettin (Toker, Cerrahpaşa Hastanesi operatörü), Dr. Osman Şerefeddin (Çelik, Gureba Hastahanesi intaniye mütehassısı), Dr. Mehmet Kâmil (Etfal Hastanesi dahiliye mütehassısı).

Mecmuanın idare yeri Dr. M. Kâmil'in muayenehaneleri olmuştur. Bu yerler evvela "Divanyolu'nda Firuzağa camii karşısında Necip Bey Eczahanesi üstündeki 108 no.lu daire", sonra "Sultan Mahmut Türbesi karşısında Mahmudiye caddesindeki muayenehanesi", 1924'ten itibaren "Beyoğlu'nda Doğruyol'da Parmakkapı'da 79 no.lu muayenehanesi" (bu adres daha sonra İstiklal caddesi Parmakkapı şeklinde değişmiş, daha sonra da numara 87 olmuştur) ve nihayet 1937'den itibaren de "Taksim, Sıraselviler Cad. no.111 deki muayenehanesi"dir.

Türk Tıp Mecmuası'nda Dr. M. Kâmil'in makaleleri yanında aşağıdaki hekimlerin yazıları yer almaktadır: Osman Şerefeddin, Ahmet Burhanettin, Bahri İsmet, Nuri Süleyman, İsmail Ferit, Ali Şükrü, Haydar İbrahim, Ekrem Behçet, Musa Kâzım, İsmail Süleyman, Mustafa Hayrullah, Ahmet Asım, Hamit Osman, Şadi, Muzaffer, Ekrem, Hakkı Hayri, Ethem Ziya, Muzaffer, Konca, İhya Salih, Nazım Ahmet, Halil Münir, İsmet Kâmil, Fethi Yılmaz, Recai Ergüder, Mehmet Özalp. İstanbul dışı hekimler ise şunlardır: Nazmi (Bergama), Mehmet Emin (Kilis), Tarık Temel (Erzurum), Sedar Alkan (Gönen), Fethi (Mihalıççık), Halil Münir (Bursa).

Yazılarının konuları çeşitlidir: iç hastalıkları, cerrahi, kulak-boğaz-burun hastalıkları, çocuk hastalıkları, asabiye, kadın hastalıkları, göz hastalıkları, bakteriyoloji, röntgen. Makaleler, telif, derleme, çeviri veya vak'a takdimi şeklindedir. Başka kaynaklardan özetleme ya da faydalanma yolu ile derlenen yazılar, imzalı veya imzasız olarak "telhisat ve müktesebat" başlığı altında ilk nüshadan (1923) itibaren 1928 nüshalarına kadar hemen her nüshada mevcuttur.

Dr. M. Kâmil'in *Türk Tıp Mecmuası* içindeki makalelerinin sayısı, incelediğimiz 105 nüshalı koleksiyonda 199'dur. bu makalelerin sayfa toplamı 1465 kadardır. 15 makale ikinci bir yazar ile müşterektir. Makalelerin çoğu kendi ihtisas dalı olan dahiliye dalında ve başlıca mide ve bağırsak hastalıkları ile ilgilidir: teşhis, tedavi, beslenme, rejim, perhiz vs. İlk ihtisas dalı olan çocuk hastalıkları dalında da yazıları vardır. Kaplıcalar, maden suları, iklimin tedavideki rolü konularında, 1925-1926 yıllarında, bir seri makalelerini de görüyoruz. 'Cilt 4 (1926), sayı 5-8'deki bir resim, onu eczacı Hulki Bey (Ecz. Hulki İsmail Gökner, 1904-1971) ile birlikte, kaplıca sularımızda radyoaktivite ararken ve tayin ederken göstermektedir. Gene o yıllarda, eczacı Hulki Bey ile müşterek bir makale serisinde pH'ı, yani çözeltilerdeki H iyonu konsantrasyonu konusunu tanıtmıştır. Dr. M. Kâmil'in tedavide kaplıcalara ve maden sularına önem verdiğini, her yıl Fransa'da hidromineral ve iklimatik merkezleri tanıtmak için tertip edilen tıbbi gezilere katılmasıyla anlayabiliriz. Bu gezilerin 22ncisine (1929), ve 23üncüsüne (1930) katılmış olduğuna dair elimizde belgeler vardır.

Türk Tıp Mecmuası'nın 1933'ten sonraki nüshalarının çoğunda sadece Dr. M. Kâmil'in makalelerini görüyoruz. 1948'den sonraki nüshalarda, ortadaki 8 sayfa "Terapötik Notları" adını taşıyan bir ilave halindedir. Burada alfabetik sıra takip edilerek ve maddeler numaralanarak hastalıklar ve tedavileri hakkında bilgi verilmiştir. Bu ilaveler, nüshalarından

ayrılıp biraraya getirildiğinde bir kitap haline getirilebilecek durumdadır. Elimizdeki "cilt 26, sayı 1, Haziran 1956" son nüshada, "Terapötik Notları" 168 sayfaya ve "304, Burun sinüzitleri" maddesine erişmiş, seri tamamlanmadan kalmıştır.

Derginin bir özelliği de, yeni çıkan kitap ve dergiler ile piyasaya çıkarılan yeni hazır ilaçları tanıtmasıdır.

Dr. M. Kâmil yerli ilaçlara önem veren bir hekimdi. Formüllerini kendi tertiplemediği ilaçları müstahzar halinde imal ettirmeye başladıktan ve 1928'de "Yeni Laboratuvar"ı kurduktan sonra *Türk Tıp Mecmuası* adeta bu laboratuvarın bir organı haline gelmiş ve tıbbî makaleler yanında, sadece bu laboratuvarında imal edilen müstahzarları tanıtmıştır.

Burada oldukça ayrıntılı olarak incelemeye çalıştığımız *Türk Tıp Mecmuası*, eski harflerle basılı Türkçe tıp dergilerini ortaya koyan yakın tarihli bir makale içinde de yer almış, fakat orada çok kısa olarak tanıtılmıştır.

2. Diğer tıp dergilerindeki yayınları

Dr. M. Kâmil kendi çıkardığı *Türk Tıp Mecmuası*'ndan başka Türk tıp dergilerine de yazmıştır. Bugüne kadar saptayabildiğimiz kadarıyla, Dr. M. Kâmil'in aşağıdaki tıp dergilerinde makaleleri vardır: *Anadolu Kliniği*, *İstanbul Seririyatı*, *İzmir Kliniği*, *Klinik*, *Poliklinik*, *Sıhhiye Mecmuası*, *Tedavi Notları*, *Tıp Dünyası*. Yaptığımız taramada, bu dokuz tıp dergisi içinde onun 36 makalesini gördük. Bu makaleler, dergi adlarının alfabetik sırasına göre dizilmiş olarak aşağıda verilmiştir. Görülüyor ki Dr. M. Kâmil, 1923-1956 yılları arasında çıkardığı *Türk Tıp Mecmuası*'na bağlı kalmayarak, 1923'ten evvel ve daha sonra da başka tıp dergilerinde de yayın yapmıştır.

- Asabi usreti hazımlar, *Anadolu Kliniği* 1 (1): 13-19 (1933).
- Hat zeyil iltihablarına ne zaman müdahale edilmelidir?, *Anadolu Kliniği* 1 (3): 124-125 (1933).
- Tuzsuz, az tuzlu ve mutat tuzlu perhizler, *Anadolu Kliniği* 2 (2): 61-66 (1934).
- Hava harbinde zehirli maddeler, *Anadolu Kliniği* 2 (4): 181-185 (1935).
- Hava harbinde zehirli maddeler (devam), *Anadolu Kliniği* 3 (1): 12-18 (1935).
- Bay operatör Dr. Mim Kemal'e ithaf, *Anadolu Kliniği* 4(2): 78-79 (1936).
- Uzvi tesebbüti cümle hastalıklarında radyoterapi (pratisyen doktorlara muhtasar rehber), *Anadolu Kliniği* 6 (1): 10-16 (1938).
- Hazım borusu ve mülhakkaları sendromları şekline bürünen müzmin ve basiller intanlar, *Anadolu Kliniği* 11 (1): 27-30 (1944).
- Sağ kol ağrılarının gizli kebedi-safra hastalıklarda rolü, *Anadolu Kliniği* 12 (1): 4-6 (1945).
- Ağrı, sızı, sancı ve acımlar hakkında, *Anadolu Kliniği* 13 (3): 96-105 (1946).
- Harici midevi intibaç eden bir inhinayı sagir seretanı, *Ankara Kliniği* 2 (2): 26-29 (1931).
- Pratisyen tabipler, *Ankara Kliniği* 2 (8): 170-172 (1932).
- Sağ merak tabliyeti ile karaciğer matitesinin örtülmesi, *İstanbul Seririyatı* 27 (9): 129-134 (1945).
- Sun'i rihi sadır (Pneumothorax) yerine asabi hicabı hacizin kal'i (Phrenisectomie), *İzmir Kliniği* 2 (2): 135-139 (1932).

- Müzmin ve hasati bir cholecysite vakasında kebedin glikoregülatör vazifesinin ihtilali (PARADİYABET), *İzmir Kliniği* 2 (3): 272-277 (1932).
- Pratikte şekerli diyabet tedavisi, *İzmir Kliniği* 2 (4): 379-395 (1932).
- Dört megakolon vak'ası, *Klinik* 4 (4): 66-69 (1946).
- Kanser hakkında birkaç söz, *Klinik* 4 (7): 107-111 (1946).
- Veremliler nasıl yaşamalı, *Poliklinik* 1 (1): 1-8 (1933).
- Histaminin hekimlikte kullanılması, *Poliklinik* 4 (8-44): 213-218 (1937).
- Ruhlarla tedavi (Aromathérapie), *Poliklinik* 5 (55): 183-193 (1938).
- Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti'nin kuruluşuna dair hatıralar, *Poliklinik* 7 (76): 112-113 (1939).
- Tifüs aşısı ile ateşli umumi taamül vakası, *Poliklinik* 12 (139): 138-139 (1944).
- Had barsak hastalıklarında bedenın kayıpları, *Poliklinik* 13 (145): 1-7 (1945).
- Midenin küçük kurvatüründe efrensi yara, *Poliklinik* 13 (150): 116-117 (1945).
- Eski bir hatıra, *Poliklinik* 15 (180): 226-267 (1948).
- Çocuklardaki cilt takayyuhatında (stafilokok) otovaksen, *Sıhhiye Mecmuası* 1 (14): 54-57 (1922).
- Mide ve isnâ aşere karhaları arazı, teşhis ve tedavi-i tibbîyeleri, *Sıhhiye Mecmuası* 4 (19):54-70 (1928).
- Kabız ve tedavisi, *Tedavi Notları* 1 (7): 161-169 (1926).
- Kabız ve tedavisi (mabad), *Tedavi Notları* 1(8): 185-195 (1926).
- Umumi özimalarda Novasurool istimali, *Tedavi Notları* 2 (5): 149-153 (1927).
- Blenorajinin tedavisi, *Tedavi Notları* 2 (11): 326-335 (1927).
- Tederrün-ü rievinin tedavisi, *Tedavi Notları* 3 (1): 30-49 (1927).
- Rukûdet-i meaye-i müzmineden 'A. Lan' hastalığı, *Tedavi Notları* 3 (4): 161-169 (1927).
- Müdrir ve muzadı daülefrenç bir deva: NOVASUROL, *Tedavi Notları* 4 (5): 158-168 (1928).
- Mide yararlarının nadir sendromlarından iki müşahede, *Tıp Dünyası* 18 (3), No 203: 5491-5494 (1945).

3. Eczacılıkla ilgili yayınları

İki eczacılık dergisinde ve bir kongre bildirisinde Dr. M. Kâmil'in birer yayınına rastlıyoruz: *Farmakoloğ ve Türk Eczacıları Birliğı Mecmuası*, *Şişli Çocuk Hastanesi Tıbbî Müsamere Zabıtları*. Bunların dışında, *Türk Tıbbî Müstahzaratı* adlı kitabın içinde de bir yazısı vardır. Bu yazılardan üçü ilaç imalâtı ve biri eczacılık tarihi ile ilgilidir.

- Müstahzaratın tababetteki ehemmiyeti, bkz. Nizamettin Talip ve Mehmet Daim, *Türk Tıbbî Müstahzaratı*, s. 210-211, İstanbul (1929).
- İsmi patenteli ilaçlar, *İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi Tıbbi Müsamere Zabıtları*, Sene 2, No.2, İstanbul, s. 164-169 (1931).
- Farmakoloğ Hasan Bey, *Farmakoloğ* 1 (2): 34-36 (1 Şubat 1931).
- Zeyrek'te Hamdi Bey Eczanesi, *Türk Eczacıları Birliğı Mecmuası* 1 (3): 18-20 (1958).

İlk üç makalede Dr. M. Kâmil, yabancı ilaçlardan bahsetmiş, yerli ilaç sanayinin yurda getireceği faydaları, müteşebbis ve bilgili genç eczacıların gayretleriyle bu sanayinin süratle ilerleyeceğine inandığını ve desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Eczacı Prof. Dr. T. Baytop'un ricası üzerine Dr. M. Kâmil'in yazmış olduğu dördüncü makale, onun çocuk iken çok iyi tanıdığı eczacı Hamdi Bey'i (öl. 1909) ve onun eczanesini anlatmaktadır. Onun son yayınıdır ve vefatından altı ay sonra çıkmıştır. Hamdi Bey zamanının tanınmış bir eczacısı, eczanesi de İstanbul'un ilk Türk eczanelerinden biri idi. Makale, Dr. M. Kâmil'in eczacılık ve eczacılık tarihine ilgisinin bir belirtisidir. Bu ilgisini, muayenehanesindeki bazı eşyaları ve hazır ilaç numunelerini İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Tarihi Müzesi'ne hediye etmekle de göstermiştir.

4. Hastalara öneri yayınları

Dr. M. Kâmil'in hastalara da hitap eden yayınları vardır. Şöyle ki, kendisine başvuran hastaları yönlendirmek için, onların eline bir sayfa üzerinde basılı notlar ve rehberler verirdi. Bu tip notlardan, birkaçı eksik olmak üzere, elimizde 25 örnek vardır. Her biri numaralıdır, bir kısmı eski harflerle, bir kısmı yeni harflerle basılıdır. Bir kısmı eski harflerle basılı olanların yeni harflerle aynen veya ilaveli ikinci baskılarından ibarettir.

İlk üç örnek süt çocukları ile, daha sonrakiler iç hastalıklardan muzdarip olan şahısların takip edecekleri beslenme rejimi ile ilgilidir. Başka bir örnek, güneş banyosu ile ilgili tavsiyeler taşımaktadır. 27 numaralı örnek, 1341 tarihlidir ve 18x10 cm ebadında, Kader Matbaası'nda basılı, 9 sayfalık küçük bir broşür halindedir. Adı *Validelere Nasihat*'tir. Bu broşür içinde çocuk okul çağına erişinceye kadar, annelere öneriler verilir. Kapakta 'Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Şişli Etfal Hastanesi' ibaresini taşır. 1341 yılı, 1925'e tekabül eder. Bu tarihte Dr. M. Kâmil bu hastanede görevlidir.

5. Diğer yayınlar

Dr. M. Kâmil'in yukarıda kaydedilen yayınları dışında kalanları aşağıda listelenmiştir:

- Mehmet Kâmil, *Kolera Hakkında Bazı Müşahadat*, İfham Matbaası, İstanbul, H.1331 / 1913, 77 s., 19x12 cm. Dr. Mehmet Kâmil'in Yenibağçe Gureba-yı Müslimin Hastanesi Laboratuvar şefi iken, 18 Kasım 1912 - 20 Ocak 1913 arasında hastanede izlediği kolerallı hastaları kapsamaktadır.

- Simond, P.L., Valléry-Radot, L.P., Kiamil Bey et Raphaël Assea, Notices sur le choléra à Constantinople et en Thrace de 1910 à 1913, *Bulletin de la Société de Pathologie Exotique*, T. VII, no.4 (8 Avril 1914), s.313-357 (+ 1 pl.).

- *Gönen kaplıcaları ve tedavi eylediği hastalıklar*, 18x12 cm, 9 sayfa, Gayret Matbaası, İstanbul 1933.

- *Grip, nezle, mevsim nezle ve intanları*, Taksim Eczanesi neşriyatından, 18x12 cm, 15 sayfa, Kader Matbaası, İstanbul 1936.

- *Matières Médicales'den birkaç yaprak ve bazı ilaçların devai tesirleri*, 1. baskı, Yerli Tıbbî Müstahzarlar, Yeni Laboratuvar yazıları No.7, 18x12 cm, 42 sayfa, Kader Basımevi, İstanbul 1936.

- *Karaciğer hastalığı çekenler nasıl yaşamalı*, 14x10 cm, 40 sayfa, Kader Basımevi, İstanbul 1938.

- *Türkiye'de Pajet [Paget] kemik hastalığı* (Dr. İbrahim Güçer ile birlikte), Yeni Laboratuvar yayınlarından No.8, 22x15 cm, 14 sayfa, Kader Basımevi, İstanbul 1953.

Sonuç olarak, Dr. M. Kâmil'in 1913-1958 yılları arasında en az 270 yayın yapmış olduğunu saptamış bulunuyoruz. İlk yayını Türkçe'dir, Gureba Hastanesi'nde bulunan kolerallı hastalardaki müşahedelerini içeren 1913 tarihli klinik ve laboratuvar çalışmasıdır. İkincisi, Fransa'da 1914'te yayımlanmış olan, İstanbul'da ve Trakya'da kolera'nın durumunu açıklayan

Bakteriyolojihane-i Osmani Müdürü Dr. P.-L. Simond'un, Dr. L.P. Valery-Radot, Dr. M. Kâmil, Dr. R. Asseo ile müştereken yayımladığı rapordur. Takibeden yazılar Türkçe'dir. Son makalesi 1958 tarihlidir ve ölümünden 6 ay sonra basılmıştır. İlk Osmanlı eczanelerinden biri olan Eczacı Hamdi Bey Eczanesi'ni tanıtmaktadır. *Türk Tıp Mecmuası* içinde 199 makalesi yanında 304 terapötik notu vardır.

UN MÉDECIN D'HÔPITAL, DR. M. KAMİL BERK (1878-1958), SES ACTIVITÉS MÉDICALES ET SES PUBLICATIONS SCIENTIFIQUES

Le Docteur Mehmet Kâmil Berk (1878-1958), diplômé de l'École Civile de Médecine d'Istanbul en 1902, débute sa carrière en tant que médecin dans une petite ville d'Anatolie. Par la suite, il s'élève jusqu'au grade de médecin-chef d'un des hôpitaux les plus réputés d'Istanbul.

En 1904 il alla pratiquer sa carrière dans une petite ville d'Anatolie, à Niğde, où durant plus de trois ans, il épargna une somme lui permettant d'aller à Paris se perfectionner dans plusieurs branches médicales. Retourné à Istanbul, il poursuit sa carrière tout d'abord à l'hôpital Gureba (1910-1914), choisi alors comme centre hospitalier pour les malades cholérés, où, médecin-chef il publie en 1913 ses observations médicales sous le titre de *Kolera Hakkında Bazı Müşahedat* (*Quelques observations sur le choléra*). Ce travail constitue une des sources du rapport publié en 1914 en France sur le choléra à Constantinople et en Thrace en collaboration avec P.-L. Simond et L.P. Valléry-Radot, directeur et membre de l'Institut Bactériologique de Constantinople. En 1914, il est nommé médecin-chef à l'hôpital Cerrahpaşa, puis à l'Hôpital Şişli Etfal (1919-1932) où, spécialiste des maladies infantiles et des voies digestives, il devient chef de clinique puis médecin-chef.

En 1932, il quitte la carrière hospitalière, mais continue d'exercer son art dans son cabinet privé jusqu'à la fin de sa vie. Il sera l'un des médecins de Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), le premier Président de la République de Turquie, du 15 octobre jusqu'au décès de celui-ci, le 10 novembre 1938. En 1919, il est un des fondateurs d'une société d'amitié et d'entraide des médecins turcs. Il donne son appui et encourage l'industrie pharmaceutique turque, d'une part en initiant les jeunes pharmaciens diplômés dans cette branche, d'autre part en prescrivant dans la mesure du possible à ses malades des produits pharmaceutiques fabriqués sur place.

De 1923 à 1956, il publie un périodique intitulé *Türk Tıp Mecmuası* auquel plus de trente médecins, dont lui-même, collaborent par leurs écrits et où toutes les disciplines médicales sont représentées. Dans une série quasi-complète, composée de 105 numéros, nous avons répertorié environ 200 de ses articles totalisant 1500 pages. Nous avons également relevé 36 articles publiés dans d'autres périodiques médicaux auxquels nous ajoutons 4 autres articles

(trois relatifs à l'industrie pharmaceutique, un concernant l'histoire de la pharmacie). Le nombre de publications de Dr. M. Kâmil, parues entre 1913 et 1958 remonte à 270, auxquelles nous ajoutons 304 notes pharmaceutiques publiées dans son périodique, le *Türk Tıp Mecmuası* (1923-1956).

Une de ses qualités était de distribuer à ses clients des feuillets imprimés où il donnait conseils et renseignements, ainsi que des explications détaillées sur le régime ou le traitement à suivre.

Les nombreuses publications de Docteur Mehmet Kâmil Berk sont le reflet de son attachante et riche personnalité. Médecin exemplaire, il chercha à se perfectionner sans cesse, dans le but de servir toujours mieux et davantage la science et la pratique médicale de son pays.

Kaynaklar

Baytop, A., Bir Hastane Hekimi Dr. Kâmil Berk (1878-1958), Mesleki Faaliyetleri ve Bilimsel Yayınları, *Arslan Terzioğlu'na Armağan 60. Doğum Yılı Anısına*. Yay. E. Lucius, A. Mat, Ö. Öncel, B. Özaltay. ISIS Yay. İstanbul 1999, s. 453-464.

Mehmet Kâmil, *Kolera Hakkında Bazı Müşahedat*, 19x12 cm., İfham Matbaası, İstanbul H.1331 / 1913, 77 s.

Etker, Ş., 'Dr. Mehmet Kâmil Bey'in Kolera Gözlemleri.' Bkz. Etker, Ş., "Paul-Louis Simond ve Bakteriyolojihane-i Osmani'nin Çemberlitaş'ta Açılışı (21 Eylül 1911), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X (2):13-33 (2009) içinde s.24-25.

Ataseven, A., Dr. Mehmet Kâmil Berk'in Biyografisi, Dr. Mehmet Kâmil Berk Paneli: AIDS, 4.12.1985, *Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi Dergisi* 12 (3-4): 95-96 (1985).

Terzioğlu, A., Atatürk'ün son hastalığı ve tedavisinde kullanılan tıbbi aletler, *Bifaskop* (Birleşik Alman İlaç Fabrikaları Yayını) 2 (4): 2-8 (Nisan 1981).

Terzioğlu, A., O'nu ancak ölüm yendi..., *Focus*, sayı 11: 62-66, (Kasım 1995).

Usman, N., Erden, F., *Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti, 1937 Yılı Hatırası*, Çituri Biraderler, Galata, İstanbul 1937.

Unat, E. K., Atlı, A.A. *Türk Hekimleri Dostluk ve Yardımlaşma Derneği'nin Tarihçesi*, İstanbul Tabip Odası, İstanbul 1999.

Tümay, S.B., Türk Pediatri Kurumu Tarihçesi (Ellinci Yıl Kongresinin Açılış Konuşması), *Pediyatrik Pnömooloji, XX. Türk Pediatri Kongresi, 22-26 Haziran 1981*, İstanbul, s.I-XVII, Türk Pediatri Kurumu yayını, 1982.

Mehmet Kâmil, Müstahzaratın tababetteki ehemmiyeti, bkz. Nizamettin Talip ve Mehmet Daim, *Türk Tıbbi Müstahzaratı*, Şehzadebaşı Evkaf Matbaası, İstanbul 1929, s. 210-211,

Mehmet Kâmil, İsmi patenteli ilaçlar, *İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi Tıbbi Müsamere Zabıtları*, Sene 2, No.2, İstanbul, s. 164-169 (1931).

Mehmet Kâmil, Farmakoloğ Hasan Bey'e, *Farmakoloğ* 1 (2): 34-36 (1 Şubat 1931).

Baytop, T., *Laboratuvar'dan Fabrika'ya*, BAYER yay., Görsel Sanatlar Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 22, 101, 194,

Erden, F., *Türk Hekimleri Biyografisi*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1948, s.50.

Eller ve Daha Fazla Tababet Hayatı Yaşamış Meslektaşların Jübile ve Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyetinin Seçtiği Şeyhülettibba ve Şeref Başkanlığı Ünvanlarının Tevcihi Merasimi Hatırası, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, s. 63-64.

Merhum Dr. Mehmet Kâmil'in Aziz Hatırasına. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Lütfi Kırdar'ın Merhum Dr. Mehmet Kâmil'in büstü münasebetiyle konuşması, Şişli Çocuk Hastanesi, 1 Şubat 1960 Pazartesi saat 13.30.

Tez, İ., Mehmet Kâmil Berk, *Tıp ve Eczacılık Neşriyatı*, sayı 43, Ülkü Matbaası, İstanbul 1965.

Baytop, T., *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul Üniv. Yay. No. 3358, Eczacılık Fak. No. 47, Sanal Matbaacılık, İstanbul 1985, s. 405.

Gürkan, K. İ., *Gureba Hastanesi Tarihçesi*, İstanbul Üniv. Tıp Tarihi Enst., sayı 27, ikinci baskı, Kenan Matbaası, İstanbul 1944, s. 18, 20, 22.

Gürkan, K. İ., *Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi Tarihçesi*, 4.bs., El Kitapları Serisi 4, Özışık Matbaası, İstanbul 1967, s.42, 46.

Şehsuvaroğlu, B. N., İstanbul Şişli Çocuk (Hamidiye Etfal) Hastanesi Tarihçesi, *Hekim ve İlaç* 3 (2): 9-15, (1963).

İlker, F., *Şişli Çocuk Hastanesi (Hamidiye Etfal Hastanesi) Tarihi*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1976, s. 113, 138.

Helvacıoğlu İ. L., *Die Geschichte des Hamidiye Etfal Krankenhauses in İstanbul von den Anfängen im Jahre 1899 bis 1984*, Verlag Murken-Altrogge, Herzogenrath 1988.

Yıldırım, N., *Hamidiye Etfal Hastanesi*, S.Turgut, ed., Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul 2010.

22° Voyage d'Études Médicales aux Stations Hydrominérales et Climatiques des Alpes, 2-14 Septembre 1929.

23° Voyage d'Études Médicales aux Stations Hydrominérales et Climatiques de l'Alsace, du Jura et des Vosges, 1-12 Septembre 1930.

Dinç, G., Arap harfleri ile Türkçe basılmış tıbbî süreli yayımlar üzerine bir inceleme: II, *Tıp Tarihi Araştırmaları* 5: 114-115, (1993).

Mehmet Kâmil, Zeyrek'te Hamdi Bey Eczanesi, *Türk Eczacıları Birliği Mecmuası* 1 (3): 18-20 (1958).

Baytop. T., *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Eczacılık Tarihi Müzesi*, Taş Matbaası, İstanbul 1984, s. 4, 10.

Simond, P.L., Valléry-Radot, L.P., Kiamil Bey et Raphaël Asseo, Notices sur le choléra à Constantinople et en Thrace de 1910 à 1913, *Bulletin de la Société de Pathologie Exotique*, T. VII, no.4 (8 Avril 1914), s.313-357 (+ 1 pl.).